

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1(1) 2018

Երևան - 2018

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Ս. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025, Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1,
ԵՊՀ իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ 060-71-02-43

Էլ. կայք՝ publications.y-su.am
publishing.y-su.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 32.625 մամուլ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2018
Հանձնված է տպագրության՝
20.04.2018

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՊԵՏԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԳՈՐԾԱՌՈՒԹՎՈՐՄԱՆ ՓՈՐՁԸ ԵՎ ԱՐԴԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ
ԱՌԱՋԱՐԿՆԵՐ7

Վիկտորյա Օհանյան

ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՄԻՋՃՅՈՒՂԱՅԻՆ ԵՎ ԻՆՏԵԳՐԱԼ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ
ՏԵՍՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ21

Տարոն Միմոնյան

ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ34

Варе Геворкян

К ВОПРОСУ О МЕХАНИЗМЕ ВЛАСТИ КАК О СТРУКТУРНОМ
ЭЛЕМЕНТЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ОБЩЕСТВА46

Գևորգ Դանիելյան

ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԱԶԳԱՅԻՆ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ.....58

Վարդան Այվազյան

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԻՍԵՄԱՏԵԽՆԻԿԱՆ.....78

Անահիտ Մանասյան

ԿԱՅՈՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱ-
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....95

Ռուստամ Մախմուդյան

ԵԶՐԻՆԵՐԻ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅՈՑ ԵՂԵՌՆԻ
ՄԻՋԱԶԳԱՅՆՈՐԵՆ ԶՃԱՆԱԶՄԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔ.....111

Հասմիկ Ենգոյան

2016 թ. Դեկտեմբերի 16-ի «ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔՈՎ
ԱՄՐԱԳՐՎԱԾ ՀՀ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎԻՃԱԿԻ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ.....130

Рита Арустамян	
ФУНКЦИЯ ОХРАНЫ ПРАВ И СВОБОД ГРАЖДАН И ИХ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ПЕРЕД ОБЩЕСТВОМ	138
Դավիթ Հակոբյան	
ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐՆ ՈՒ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԸ, ԴՐԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ.....	154
Լիպարիտ Մելիքջանյան	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ ՆԱԽԱՏԵՍՎԱԾ ՍԵՐՎԻՏՈՒՏԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ.....	166
Արսեն Թավադյան	
ԱՆՎԱՎԵՐ ԳՈՐԾԱՐՔՆԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	176
Ռաֆիկ Գրիգորյան	
ՍՊԱՌՈՂԱԿԱՆ ՎԱՐԿԻ ՎԱՂԱԺԱՄԿԵՏ ՄԱՐՄԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	189
Արա Գաբուզյան	
ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՎ ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԱՆՁԱՆՑ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՏԵՍԵԼՈՒ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ.....	203
Աննա Մարգարյան	
ԱՆՉԱՓԱՀԱՍՆԵՐԻ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ	213
Тигран Симонян	
СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ, ГОСУДАРСТВЕННО- ПРАВОВЫЕ, ИДЕОЛОГИЧЕСКИЕ И ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ МЕРЫ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ ПРЕСТУПНОСТИ МОЛОДЕЖИ.....	234
Սամվել Դիբրանյան	
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՔԻ ԷԱԿԱՆ ԽԱԽՏՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԻ ԲԵԿԱՆՍԱՆ ՀԻՄՔ	262

Վահե Ենգիբարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ
ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ.....276

Տաթևիկ Սուջյան

ԱՆՁԻ ԿՈՂՄԻՑ ԿԱՏԱՐՎԱԾ ԳԱՂՏՆԻ ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ
ՈՐՊԵՍ ԱՊԱՑՈՒՅՑ ՕԳՏԱԳՈՐԾԵԼՈՒ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ296

Արմեն Հովհաննիսյան

ՆՈՐ ԵՐԵՎԱՆ ԵԿԱԾ ԵՎ ՆՈՐ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐՈՎ ԲՈՂՈՔ
ՆԵՐԿԱՅԱՅՆԵԼՈՒ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԻ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ
ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....314

Սերգեյ Մարաբյան

ԱՆՉԱՓՈՒՄԻ ՆԿԱՏՄԱՄԲ ԴԱՏՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԿԱՄ ՊԱՏԺԻՑ
ԲՆՈՒՅԹԻ ՀԱՐԿԱԴՐԱՆՔԻ ՄԻՋՈՑ ԿԻՐԱՌԵԼՈՎ ՔՐԵԱԿԱՆ
ՀԵՏԱՊՆԴՈՒՄԸ ԴԱԴԱՐԵՑՆԵԼՈՒ

ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....326

Հրայր Ղուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԸՆԹԱՑՔՈՒՄ
ԿԻՐԱՌՎՈՂ ՏԱԿՏԻԿԱԿԱՆ ՀՆԱՐՔՆԵՐԻ ԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻ
ՍԱՀՄԱՆՆԵՐԸ.....352

Գուրգեն Ներսիսյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՈՒՄ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ
ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....375

Սերգեյ Մեղրյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԻԾԸ,
ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՎՈՂ
ԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐԸ.....395

Վահե Հովհաննիսյան	
ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	430
Վարդուշ Եսայան	
ՀԱՅՑԱՊԱՀԱՆՋԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ	
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	445
Վահագն Դալլաքյան	
ՀԱՅՑԻ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԿԱՏԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	458
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՋՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՎԵՃԵՐԻ ԼՈՒԾՄԱՆ ԱՐՏԱԴԱՏԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ ՈՐՈՇ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	472
Տիգրան Խաչիկյան	
ԵՍՏՄ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ «ՄԱՔՄԱՅԻՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԱՍԻՆ» ՀՀ ՕՐԵՆՔԻ ՄԻՋԵՎ ՓՈԽՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	484
Հեղինե Գրիգորյան	
ՋՐԱՅԻՆ ՌԵՍՈՒՐՍՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՑԵՐԻ ՇՈՒՐՋ	496
Անի Սիմոնյան	
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՊԱՀՊԱՆՄԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ	513

**ԻՐԱՎԱԲԱՆԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐՆԵՐԸ XXI
ԴԱՐՈՒՄ. ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ**

Տարուն Միմոնյան

*ԵՊՀ պետության և իրավունքի տեսության ու պատմության ամբիոնի
դոցենտ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Հասարակության զարգացման յուրաքանչյուր ժամանակաշրջան իր հետ բերում է նոր մարտահրավերներ, որոնք հանդիսանում են և՛ խոչընդոտ հասարակության զգալի թվով անդամների համար ինքնադրսևորման, մասնագիտական գիտելիքների ու հմտությունների իրացման համար, և՛ միաժամանակ այդ նույն մարդկանց ընձեռում են ինքնակատարելագործվելու, նոր իրականությանը հարմարվելու և սեփական աշխատանքն ավելի արդյունավետ կազմակերպելու հնարավորություն:

Նման խնդրի առջև կանգնել է նաև ժամանակակից իրավաբանը, ով տնտեսագետի, ֆինանսիստի, հաշվապահի և այլ մասնագետների հետ միասին այլևս կարիք չունի ժամանակ ծախսելու և զբաղվելու իր մասնագիտական աշխատանքի այն մասով, որն իր բնույթով տեխնիկական է կամ կիսատեխնիկական: Եվ սա օրինաչափ է, քանի որ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սրընթաց զարգացումը ներթափանցել է նաև հումանիտար գիտությունների բնագավառ և այդ գիտելիքների գործնական կիրառման ոլորտ:

Այն հեղափոխությունը, որի մասին խոսում էր Ալվին Թոֆլերն իր «Երրորդ ալիք» աշխատանքում, արդեն իրականություն է: Եթե հասարակությունների և ընդհանրապես քաղաքակրթությունների զարգացման առաջին փուլը գյուղատնտեսական արտադրանքի և դրանով պայմանավորված սոցիալ-տնտեսական համակեցության ժամանակաշրջանն էր, իսկ երկրորդը՝ արդյունաբերականը, ապա, ըստ նրա, երրորդ ալիքը, որը հեղափոխում է մարդկային համակեցությունը, վերաիմաստավորում է այն և դնում նոր քաղաքակրթության գաղափարախոսական և փաստական հիմքերը, տեղեկատվականն է, այլ կերպ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների դարաշրջանը¹: Նման հեղափոխության մասին է խոսել նաև տնտեսագետ Կլաուս Մշուաբը իր «Չորրորդ արդյունաբերական հեղափոխու-

¹ Մանրամասն տե՛ս Alvin Toffler, The Third Wave, Bantam Books, 1989:

յուն» աշխատանքում¹:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բերած փոփոխությունները, ըստ էության, տարածվում են հասարակական կյանքի գրեթե բոլոր ոլորտների վրա՝ ձևափոխելով և վերաիմաստավորելով անգամ մարդու աշխատանքը, ինչը հասարակական համակեցության էությունական հիմքերից է:

Այդ նույն տեխնոլոգիաներն են նաև պատճառ հանդիսանում կյանքի արագացման, ինչը չի կարող չանդրադառնալ ընդհանրապես մարդու և հասարակության կյանքի իմաստավորման վրա:

Շատերն ասում են, թե հասարակական կյանքի արագացումն ուղիղ համեմատական չէ տեխնոլոգիաների զարգացմանը: Մակայն համաձայն չենք այս տեսակետի հետ, քանի որ կյանքի արագությունը պայմանավորող գործոններից մեկը, եթե ոչ ամենակարևորը, տեղեկատվությունն է: Այսինքն՝ պայմանավորված նրանով, թե ինչքան տեղեկատվություն է հասանելի դառնում մարդուն և հասարակությանը կոնկրետ ժամանակահատվածում, ժամանակի ընթացքն այդ մարդու և հասարակության համար արագանում է: Այլ կերպ ասած՝ մարդու բանականության համար ժամանակի ընթացքը չափվում է ընկալված տեղեկատվության քանակով, և մարդը մեկ օրում կարող է ապրել մեկ տարվա կյանք, եթե այդ մեկ տարվա տեղեկատվությունը նա ընկալում է այդ մեկ օրում և դարձնում սեփական կենսափորձի մասը:

Այս երևույթը բնորոշ է մեր իրականությանը, ինչն առավել ընդգծված է դառնում և սրվում հասարակությունների և պետությունների անցումային փուլերում, երբ արժեքների վերաարժեքավորման գործընթացներ են տեղի ունենում, փոխվում են հասարակության անդամների անհատական և սոցիալական կենսիմաստն ու աշխարհընկալումը՝ ընդհանրապես, և իրավամտաճողությունն ու պետությունում, հասարակությունում սեփական դերի որոշակիացումը՝ մասնավորապես: Այդ է պատճառը, որ *«մեր օրերում գիտական հետազոտությունների հիմնական շեշտադրումը սուբստանցիայից տե-*

¹ Klaus Schwab, “The Fourts Industrial Revolution”, World Economic Forum, Geneva, 2016.

դափռյալվել է հարաբերություններ, կապեր, ժամանակ»¹: Այս հարցն առավել մանրամասն ներկայացրել ենք մեր նախկին աշխատանքներում²:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սրընթաց զարգացման հետևանքով առաջացած մարտահրավերները չեն շրջանցել նաև իրավաբանին և իրավաբանի մասնագիտությունը:

Ինչպես սոցիալական փոփոխություններից բխած մարտահրավերների մեծ մասը, այնպես էլ իրավաբանին ուղղված նշված մարտահրավերներն առաջին հայացքից թաքնված են կամ քողարկված: Եվ դրանք տեսանելի են դառնում միայն այն ժամանակ, երբ արդեն *իրենց գործն արել են* ու մեծ թվով մասնագետների թողել *խաղից դուրս*՝ զրկելով նրանց սեփական մասնագիտությամբ հասարակությանը պիտանի և օգտակար լինելուց ու գումար վաստակելու հնարավորությունից:

Իրավաբանի մասնագիտության ապագան սկսվել է դեռևս մոտ երկու տասնամյակ առաջ, երբ տեխնոլոգիական զարգացման պայթյունի հետևանքով սկսեցին հանրայնացվել անհատական համակարգիչներն ու տեղեկատվության փոխանցման էլեկտրոնային եղանակները:

Որպես երկրորդ փուլ՝ առաջացան իրավաբանական փաստաթղթերի համակարգման ու փոխանցման, դրանց կառավարման, իրավաբանական գրասենյակների ներքին աշխատանքների կազմակերպման, դատավարություններում ընթացքի արձանագրման, հաճախորդներին էլեկտրոնային եղանակով հեռահար իրավաբանական ծառայությունների մատուցման, հեռահար իրավաբանական ուսուցման կազմակերպման և այլ համակարգչային ծրագրերը:

Զարգացման հաջորդ փուլը կարելի է համարել մեծ իրավաբանական տեղեկատվական բազաների ձևավորումը. օրինակ՝ էլեկտրոնային իրավաբանական գիտական գրադարաններ, դատա-

¹ I. Prigogine, I. Stegers, Order Out of Chaos: men's new dialogue with nature, Bantam Books, 1984 կամ Пригожин И., Стенгерс И., Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой. М., "Прогресс", 2003, с. 49:

² Մանրամասն տե՛ս Ս. Վ. Միմոնյան, Ժամանակի ընկալման և սոցիալական սկզբնական և ընթացիկ հիշողության դերը անկայուն և անցումային հասարակություններում, 2011, հոդված «Պետություն և իրավունք», թիվ 1(51), Երևան, 2011, էջ 56-67:

կան ակտերի բազաներ կամ այլ կերպ ասած՝ «իրավաբանական հիշողության» մեծ տեղեկատվական կենտրոններ (big data center), ինչպես օրինակ՝ <https://www.lexisnexis.com>, <https://legalresearch.westlaw.co.uk> և այլն:

Չարգացման մյուս փուլն արդեն իրավաբանի մասնագիտության բնագավառում հեղափոխության թագն ու պսակն է, որովհետև այս փուլում ձևավորվում են իրավաբանին ոչ թե աջակցող և նրա աշխատանքը թեթևացնող տեխնիկական միջոցներն ու հնարավորությունները, այլ արդեն ի հայտ են գալիս նրան ինչ-որ կերպ փոխարինող ծրագրեր: Մեծ տեղեկատվական կենտրոններում հավաքված տեղեկատվությունը սկսվում է վերլուծվել, և արդյունքում հնարավոր է դառնում ծրագրում ներդրված ալգորիթմների շնորհիվ կատարել իրավաբանական վերլուծություններ, կազմել իրավաբանական փաստաթղթեր և ստանալ առաջադրված հարցերի պատասխան առանց մարդու ուղեղի անմիջական մասնակցության:

Իհարկե, այս համակարգերը ևս ունեն զարգացման փուլեր, և սկզբնական փուլում դրանք պարզապես մեխանիկական վերլուծություն ենթադրող ալգորիթմներով են աշխատում և հետո նոր միայն արհեստական բանականության տարրեր ունեցող ալգորիթմներով:

Ընդհանրապես արհեստական բանականությունը լայն հասկացություն է: Ավելի ընդարձակ ձևով այն կարելի է բնորոշել որպես իրականության ինչ-որ ասպեկտների մոդելավորման համար տեղեկատվության վերլուծության գործիք: Այս մոդելներից բխող եզրակացությունները հետագայում օգտագործվում են ապագա հնարավոր իրադարձությունները կանխատեսելու և ակնկալելու համար: Վիճակագրական մոդելները ստեղծվում են՝ մի շարք ալգորիթմներ օգտագործելով, կամ քայլ առ քայլ հրահանգներով, որոնց համակարգիչը կարող է հետևել՝ որոշակի խնդիրներ լուծելու համար¹:

Այսօր ժամանակի ոգին գիտակցող և իրավաբանական մասնագիտության ներկայի ու ապագայի մարտահրավերները որոշակիացնող առաջատար իրավաբանական հանրույթներում, որոնք հանդես

¹ Artificial Intelligence: opportunities and implications for the future of decision making, Government Office for the Science, United Kingdom https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/566075/gs-16-19-artificial-intelligence-ai-report.pdf

են գալիս որպես իրավական արժեքներ ստեղծողներ, ամենաշատ քննարկվող թեմաներից մեկն արդեն մասնագիտության վրա սպասվող ազդեցությունն է, որ կարող են ունենալ գերարագ համակարգիչները մարդու բանականության կրկնօրինակման և որոշումների ընդունման իրենց ունակություններով, այլ կերպ՝ արհեստական բանականությամբ:

Այս ոլորտի վերջին փորձերից կարելի է նշել ամերիկյան IBM ընկերության Watson «ճանաչողական համակարգչային համակարգ» ծրագիրը¹, որն օգտագործվում է բժշկության մեջ հիվանդությունների ախտորոշման, ֆինանսական շուկաներում, իրավունքում և մի շարք այլ ոլորտներում տեղեկատվության վերլուծության բնագավառում, հայկական ELL Partnership իրավաբանական գրասենյակի «Էլեկտրոնային դատարան» իմացական համակարգչային ծրագիրը², որը համապատասխան հարցադրումների միջոցով վերլուծում է ներբեռնված օրենսդրական ու նախադեպային տեղեկատվությունն ու տալիս գործն ըստ էության լուծող դատական ակտեր և այլն: Իհարկե, ոչ բոլոր ծրագրերի ոչ բոլոր մասերն են պարունակում արհեստական բանականության տարրեր, սակայն դրանցում արդեն մարդու ուղեղի ճանաչողական, իմացական, գնահատողական և վերլուծական գործառույթներին փոխարինող սաղմերն արդեն կան:

Արհեստական բանականությունն իրավաբանների կողմից օգտագործվել և օգտագործվում է նաև կանխատեսումների համար: Այսպես՝ 2014 թ. Չիկագո-Քենտի Իրավունքի քոլեջի պրոֆեսոր Դանիել Մարտին Կատզը Միչիգանի պետական համալսարանի իրավունքի դպրոցի իր գործընկերների հետ ձևավորեց ալգորիթմ, որը կանխատեսում էր ԱՄՆ Գերագույն դատարանի գործերի հնարավոր որոշումները: Մոտ ութ հազար վերլուծված գործերով այն տվեց 70 տոկոս ճշգրտություն³:

Կանադայի իրավաբանների ասոցիացիան 2014 թ. իր զեկույցում ընդգծեց իրավաբանական բարեփոխումների անհրաժեշտությունը և շեշտեց, որ կենսունակ, մրցունակ և արդիական իրավաբա-

¹ <https://www.ibm.com/watson/>

² <http://e-sud.ru/>, <http://e-court.org>

³ Julie Sobowale, How artificial intelligence is transforming the legal profession, http://www.abajournal.com/magazine/article/how_artificial_intelligence_is_transforming_the_legal_profession

նական մասնագիտության բանալին նորարարությունն է¹:

Իրավաբանության բնագավառում արհեստական բանականության կարևորությունն ու արդիականությունն այնքան են ընդգծված, որ ոլորտի առաջավոր մասնագետներն արդեն պարբերական են դարձրել «Արհեստական բանականությունն արդարադատության համար» թեմայով ամենամյա համաժողովները (Artificial Intelligence for Justice – AI4J)², «Արհեստական բանականություն և իրավունք» գիտական հանդեսների³ տպագրումը և այլն:

Այս ամենից ելնելով (ընդգծելով նաև մեր ցանկությունը)՝ հայկական իրավաբանական դպրոցը (իբ գիտական և գործնական թևերով) չպետք է լինի աշխարհի առաջատար իրավաբանական դպրոցների ստեղծած արժեքների միայն սպառողը, այլ նաև ինքը պետք է մասնակցի այդ արժեքների ստեղծմանը, եթե հնարավոր է, ինքը լինի առաջամարտիկը (քանի որ նման նախադրյալներ ու ներուժ առկա են): Գտնում ենք, որ մեզանում ևս պետք է ճիշտ գնահատական տրվի այն իրավական զարգացումներին, որ տեղի են ունենում մեր շուրջը, և գիտակցվեն իրավաբանական մասնագիտության բնագավառում արդի ձևափոխումները, իրավաբանական շուկայի փոփոխվող կառուցվածքը և դրանից բխող պահանջները: Միայն այս ամենից հետո մենք կկարողանանք լիարժեք մասնակցություն ունենալ իրավաբանական մասնագիտության զարգացման համընթաց գործընթացին, այլ ոչ թե գոհանալ հետնապահներից առաջ լինելու ոչ այդքան պատվավոր տեղով:

Իսկ եթե մենք հետ մնանք իրավաբանական շուկայի և իրավաբանական մտքի արդի զարգացումներից, ապա նորից ստիպված կլինենք հաշտվել իրավաբանական զարգացումների հետևանքների հետ և տեսական կամ գործնական ազդեցություն չունենալ հնարավոր զարգացումները պայմանավորող գործոնների վրա: Իսկ այս իրավիճակներում մեր իրավաբանները պետք է «խաղան» այն կանոններով, որոնց հեղինակները իրենք չեն, և բնականաբար այս դեպքերում իրավաբանական մասնագիտության դափնեպսակը եր-

¹ Futures: Transforming the Delivery of Legal Service in Canada, The Canadian Bar Association, https://www.cba.org/CBAMediaLibrary/cba_na/PDFs/CBA%20Legal%20Futures%20PDFS/Futures-Final-eng.pdf

² <http://www.ai.rug.nl/~verheij/AI4J/>

³ <https://link.springer.com/journal/volumesAndIssues/10506>

բեք չկրեն՝ հետք չթողնելով մասնագիտության զարգացման վրա, այլ միայն փորձեն հասնել դրա հետևից, քանի որ նման իրավիճակներում «հաղթում» կամ հաջողության հասնում են նրանք, ովքեր սահմանում են մասնագիտության «շուկայի» կանոնները կամ այդ կանոնները պայմանավորող արժեքները:

Վերոնշյալի լույսի ներքո փորձենք որոշակիացնել և հստակեցնել այն հիմնական գործնական մարտահրավերները, որ սպասվում են XXI դարի իրավաբանին: Ներկայացված մարտահրավերներն ավելի շատ ընդգծված են մասնավոր ոլորտում աշխատող իրավաբանների համար:

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՐՏԱՀՐԱՎԵՐԸ, որ կարելի է արդեն որոշակիացնել, տեխնիկական, կիսատեխնիկական կամ տեխնիկավերլուծական իրավաբանության վերացումն է՝ որպես իրավաբանի աշխատանք:

Ինչո՞ւ: Խնդիրն այն է, որ իրավաբանական այն աշխատանքը, որը փորձում էր իրար կապել, վերլուծել նորմատիվ իրավական ակտերում, դատական որոշումներում առկա տեղեկատվությունը և դրա հիման վրա գալ եզրահանգումների, արդեն կատարվում է և հետագայում էլ ավելի կատարելագործված եղանակով պետք է կատարվի համակարգչային ավգորիթմների միջոցով:

Միջին կամ դրանից ցածր համալիրություն ու բարդություն ունեցող իրավական փաստաթղթերի, այդ թվում՝ պայմանագրերի կազմման համար ևս արդեն որոշ երկրներում կարիք չկա դիմելու իրավաբանի օգնությանը. նման փաստաթղթեր կարելի է ստանալ ինքնուրույն՝ անգամ ոչ իրավաբանական տերմիններով մուտք անելով ցանկալի հարաբերությունը և դրա ցանկալի կարգավորումը համապատասխան համակարգչային ծրագիր, իսկ վերջինս արդեն մաքուր իրավաբանական տերմինաբանությամբ կտրամադրի իրավական փաստաթուղթը: Որպես օրինակ բերենք <https://ebrevia.com/> ծրագիրը:

Ոչ շատ համալիր և բարդ հարցերով իրավաբանական խորհրդրդատվություն ստանալու համար որոշ երկրներում նորից կարիք չկա դիմելու իրավաբանի աջակցությանը, քանի որ դա արդեն հնարավոր է համակարգչային ծրագրերի շրջանակներում: Որպես օրինակ բերենք IBM-ի Watson ծրագիրը: Դատարան գնալուց առաջ կարելի է առանց իրավաբանի գնահատել սեփական հնարավորությունները՝ հասկանալով հայրը պնդելու և դրա բավարարումը ստանալու հա-

մար պահանջվող ապացույցների շրջանակը և այլն, որի հնարավորությունը Ռուսաստանի Դաշնության օրենսդրության շրջանակներում տալիս է ELL Partnership հայկական իրավաբանական գրասենյակի «Էլեկտրոնային դատարան» (e-court, e-sud) ծրագիրը:

Այստեղ հարց է առաջանում, թե արդյո՞ք նման ծրագրերը կարող են շատ ավելի լավ աշխատել, քանի իրավաբանի ուղեղը, որպեսզի կարողանան վերջինիս ամբողջությամբ փոխարինել: Պատասխանը կարող է տարբեր լինել:

Նրանք, ովքեր կպնդեն, որ արհեստական բանականությունը կարող է շատ ավելի լավ աշխատել, կարող են հիմնավորել իրենց դիրքորոշումը նրանով, որ այդ նույն արհեստական բանականության կամ դրան նմանակող համակարգչային ծրագրերի ձևավորման, զարգացման համար աշխատում է ոչ թե մեկ իրավաբան, այլ դրանցում անընդհատության սկզբունքով աշխատում են իրավաբանների խմբեր, և այդ նույն ծրագիրը, փաստորեն, պարունակում է այդ բոլոր իրավաբանների ուղեղների հավաքական բանականությունը անընդհատ կատարելագործման ռեժիմում, ինչը շատ ավելի համալիր մտածողություն և որոշումների ընդունման ավելի ճկուն ու արդյունավետ կառուցակարգ կարող է ունենալ, քան մեկ իրավաբանի ուղեղը:

Նրանք, ովքեր կպնդեն, որ ամեն դեպքում համակարգչային ծրագիրը երբեք չի կարող ավելի արդյունավետ աշխատել, քան մարդու ուղեղը, կարող են հիմնավորել իրենց պնդումը այն փաստարկումով, որ, միգուցե, հեռավոր ապագայում արհեստական բանականությունն ինքնակատարելագործման հնարավորություն ևս ունենա, սակայն այն տեսանելի ապագայում ինքնագիտակցման հնարավորություն չի ունենա (թեկուզ անգամ անվտանգության շարժառիթներից ելնելով): Ինքնագիտակցության, դրանով պայմանավորված հուզական/զգայական ընկալման բացակայությունը կլինի այն հիմնական սահմանը, ինչը թույլ չի տա արհեստական բանականությանը համեմատվել և մրցակցել մարդու բանականության հետ իրենում առկա տեղեկատվության վերլուծության միջոցով առնվազն արդար և համալիր որոշումներ ընդունելու ասպարեզում: Միգուցե, օգտագործելով հաշվողական և բանաձևային մտածողության ոլորտում իր գերակայությունը, *արդյունավետ* որոշումներ ընդունելու բնագավառում հարաբերության մասնակիցների շահերի հավասարակշռման միջոցով արհեստական բանականությունն առաջ անցնի մարդու

բանականությունից, սակայն այն դեռևս տեսանելի ապագայում չի կարող գերազանցել մարդու բանականությանն *արդար և համալիր* որոշումներ ընդունելիս:

Սակայն, այս ամենով հանդերձ, կարող ենք հիմնավոր համարել այն պնդումը, որ զարգացած և արագ զարգացող իրավական մշակույթ ունեցող հասարակություններում առնվազն մասնավոր իրավահարաբերությունների բնագավառում աշխատող իրավաբանների համար առկա մարտահրավերը արդիական է:

Իրավաբանական շուկան այսօր էլ նման հասարակություններում չի պահանջում և գնալով այլևս չի էլ պահանջելու, այսպես ասած, տեխնիկ-իրավաբաններին, ովքեր կատարում են տեխնիկական կամ կիսատեխնիկական աշխատանք՝ փնտրելով, գտնելով և իրար կապելով իրավական տեղեկատվության (նորմատիվ իրավական ակտեր, դատական որոշումներ, գործարար շրջանառության սովորույթներ, դոկտրինալ աղբյուրներ) ոլորտում առկա կամ այլ կերպ որոշակիացված վարքագծի կանոնները, քանի որ դա անում են համակարգչային ծրագրերը և անում են ավելի արդյունավետ:

Սա նման է արդյունաբերական հեղափոխությանը, երբ զարգացած արդյունաբերական պետություններում հաստոցները փոխարինեցին բանվորներին: Իհարկե, բանվորների դասակարգը չվերացավ: Պարզապես բանվորները սկսեցին կատարել մի փոքր ավելի ոչ տեխնիկական, մտավոր աշխատանք. սկսեցին սպասարկել այդ նույն հաստոցները կամ տեղափոխվեցին այլ աշխատանքների, որոնց պահանջարկն առաջացավ:

Նույնը պետք է տեղի ունենա և արդեն տեղի է ունենում զարգացած իրավաբանական շուկաներում: Ստեղծագործ իրավաբանի աշխատանքն է կարևորվում, և նրա պահանջարկը մեծանում է, քանի որ կա՛մ նույն այդ համակարգերի հետևում կանգնած են նորարար իրավաբանները, կա՛մ էլ իրավաբանական շուկայում այն աշխատանքը, որ համակարգչային ծրագրերի կողմից չի կատարվում և չի էլ կարող կատարվել, ունակ են կատարելու միայն ստեղծագործ և համալիր մտածողություն ունեցող իրավաբանները:

Եվ այն, ինչ կատարվում է, կարելի է պատկերավոր բնորոշել **առաջին մարտահրավերի** կարգախոսով՝ **«անցնում է «տեխնիկ» իրավաբանների ժամանակաշրջանը, գալիս է ստեղծագործ իրավաբանների ժամանակաշրջանը»:**

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՐՏԱՀՆԱՎԵՐԸ, որ ուղղված է XXI-րդ դարի իրա-

վաբանին, բխում է առաջին մարտահրավերից: Եթե շուկան փոխում է իրավաբանին ուղղված իր պահանջները, ապա վերջինս պետք է կարողանա ստանալ այնպիսի կրթություն, որը նրան կդարձնի մրցունակ շուկայում, իսկ նրա աշխատանքը՝ պահանջված, և նա չի համարի դիպլոմավորված գործազուրկների շարքը:

Այսինքն՝ երկրորդ մարտահրավերն արդեն գործնականում իրացվելու խնդիր ունեցող իրավաբանի միջոցով ուղղվում է կրթական համակարգին:

Սա արդեն արմատապես փոխում է ձևավորված այն պատկերացումները, որ ժամանակակից իրավաբանական ուսումնական հաստատությունները պետք է կրթեն և հասարակությանն ու պետությանը տրամադրեն խիստ պրակտիկ իրավաբաններ, ովքեր ամբողջ կրթական գործընթացում իրենց մեջ զարգացրել են միակողմանի մտածողությունը և խիստ կոնկրետ խնդիրների լուծման բացառապես գործնական հմտությունները:

Այն, ինչ պահանջում է զարգացող իրավաբանական շուկան, ստեղծագործ իրավաբանն է: Կարծում ենք, որ փոքր քանակությամբ տեխնիկ կամ կատարող իրավաբանների, այսպես ասած՝ կրոսեր իրավաբանների պահանջարկը դեռևս կպահպանվի, ինչպես այսօր պահպանվել է բացառապես ուժային գործ անող բանվորական որոշակի աշխատուժի պահանջարկը, սակայն դա այնքան փոքր պահանջարկ կլինի, որ ուսումնական հաստատությունները նման կադրեր տալու խնդիր չեն ունենա:

Այս ամենը տանում է նրան, որ իրավաբանական կրթական հաստատությունները վերանայեն ուսումնական ծրագրերն այնպես, որ դրանց հիմնական նպատակը լինի ապագա իրավաբանի մոտ գնահատողական, վերլուծական և դրա հիման վրա ստեղծագործական ունակությունների ձևավորումը: Սա, իհարկե, չի նշանակում, որ պրակտիկ/գործնական առարկաները պետք է բացառվեն ապագա իրավաբանի կրթական ծրագրից, և մենք, ըստ էության, կրկին հետ ենք գնալու նախկինում տարածված խիստ տեսական կրթության տրամադրմանը: Հակառակը, այդ առարկաները պետք է վերամշակվեն և բարձրացվեն այն մակարդակի, որ իրավաբանի գործնական հմտությունները հավասարեցվեն «այբբենարան իմանալուն» և հասցվեն վերլուծական ու ստեղծագործական ունակություններ ձևավորելու հմտության մակարդակ: Այլ կերպ ասած՝ կրթական գործընթացն այնպես պետք է կազմակերպվի, որ ապագա իրավա-

բանն ունենա և՛ տեսական, և՛ գործնական բարձր գիտելիքներ, և դա արվի այնպես, որ իրավունքի տեսության և պրակտիկայի սահմանը գրեթե վերանա նրա համալիր մտածողությունում, դրանք դառնան միևնույն երևույթի տարբեր կամ նույնական որակները կախված դիտարկման պայմաններից: Միայն այդպե՛ս հնարավոր կլինի կրթության արդյունքում ստանալ ստեղծագործող իրավաբան, ով կլինի XXI դարի ամենապահանջված իրավաբանը:

Իսկ այն խնդիրը, որ դնում է այս մարտահրավերը իրավաբանական կրթական համակարգի առջև, կարելի է կրկին պատկերավոր բնորոշել որպես «**ժամանակից մեկ քայլ առաջ քայլող իրավաբան ձևավորելու առաջադրանք**»:

ПРАКТИЧЕСКИЕ ВЫЗОВЫ ЮРИСТОВ В XXI ВЕКЕ: ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ

Тарон Симосян

Доцент кафедры теории и истории государства и права ЕГУ,

кандидат юридических наук

Современное ускоренное развитие информационных технологий влияет на все сферы социальной и индивидуальной жизни. Юридический рынок, наряду с юридической профессией, не является исключением. В последнее время одной из самых горячих тем в правовых кругах является ожидаемое влияние на профессию юриста когнитивных компьютерных систем с суперэффективными программными алгоритмами, которые способны моделировать человеческий интеллект и принимать решения, также известный как «искусственный интеллект». Искусственный интеллект меняет образ мышления юристов, способ ведения бизнеса и взаимодействие с клиентами. Это должно восприниматься более, чем просто юридическая технология. Несомненно, это будет следующим революционным шагом в юридической профессии. Искусственный интеллект выделяет то, что потенциал для будущих изменений будет состоять в изменениях парадигмы юридических работ. Все эти процессы могут идти в ногу с некоторыми новыми вызовами, что не нужно воспринимать как неожиданность, так как эти вызовы весьма ожидаемы. Цель статьи – это определение возможных вызовов и проблем, с которыми могут столкнуться

юристыв XXI веке, а также качеств, необходимых для юриста, чтобы оставаться востребованным на профессиональном рынке и в обществе в целом.

THE PRACTICAL CHALLENGES OF A LAWYER IN THE XXI CENTURY. ARTIFICIAL INTELLIGENCE

Taron Simonyan

*Docent at the YSU Chair of Theory and History of State and Law,
Candidate of Legal Sciences*

The current acceleration in the information technologies shapes almost all areas of social and individual life. Meanwhile, the legal market, along with the legal profession, are not an exclusion. One of the hottest topics in the legal community of late is the expected impact on the profession of cognitive computer systems with super effective software algorithms that have capacity to simulate human intelligence and decision-making, a.k.a. “artificial intelligence”. The artificial intelligence is changing the way lawyers think, the way they do business and the way they interact with clients. It can be considered as more than legal technology. It is the next great step that will revolutionize the legal profession. What makes artificial intelligence stand out is the potential for a paradigm shift in how legal work is done. All these processes bring challenges with them and they must be met not with a surprise but with an anticipation. The article tries to determinate possible challenges, which will be faced by a lawyer in XXI century and tries to define the necessary qualities s/he must have in order to be demanded by the legal market and society.

Բանալի բառեր – արհեստական բանականություն, տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, իրավաբանական մասնագիտություն, իրավաբանական շուկա, իրավաբանների գործնական մարտահրավերներ

Ключевые слова: искусственный интеллект, информационные технологии, юридическая профессия, юридический рынок, практические задачи юристов

Key words: artificial intelligence, information technologies, legal profession, legal market, lawyers' practical challenges